

Politiikasta käytännöksi

Asunto ensin -politiikan arkea asumisyksiköiden työntekijöiden kertomana

RIIKKA PERÄLÄ & SARI JURVANSUU

Asunto ensin -politiikkaa noudattava pitkäaikaisasunnottomuuden vastainen työ on arvioitu Suomessa menestykselliseksi. Käytännön työntekijöiden näkökulmasta puheelle politiikan menestyksestä tulee asettaa kuitenkin joitakin reunaehtoja. Moni asukas vaatisi intensiivisempää tukea kuin asumisyksiköissä on mahdollista tarjota. Palvelujärjestelmä keskittyy kuitenkin lähinnä akuuttien ongelmien paikkailuun, eikä pysty riittävästi hoitamaan tai lievittämään taustalla olevia päihde- ja mielenterveysongelmia.

.....

Johdanto

Joillakin tuntuu olevan sellainen käsitys, että nää asukkaat vaan tuupataan näihin asumisyksiköihin ja annetaan olla, mutta meidän kaikilla asukkailla on joku kontakti ja aktiivisesti ohjataan heitä eteenpäin, ja se on jatkuvasti puheissa, että mitäs nyt kun sulla on tää päihteiden käyttö tässä tilassa? (asumisneuvoja, marraskuu 2014)

Tarkastelemme artikkelissa Suomessa toteutettua asunto ensin -politiikaksi kutsumaamme pitkäaikaisasunnottomuuden vastaista työtä. Aineistona ovat päihde- ja mielenterveysongelmallisille asunnottomille suunnatuista asumisyksiköistä kerätyt työntekijöiden haastattelut, joiden kautta tarkastelemme asunto ensin -politiikan toteuttamistapoja ja arvioimme sille asetettujen tavoitteiden onnistumista. Käsitämme asunto ensin -politiikan artikkelissamme pitkäaikaisasunnottomuuden vastaisen työn kokonaisuudeksi, joka aloitettiin Suomessa kansainvälisten esimerkkien innoittamana vuonna 2008 niin sanotussa PAAVO-ohjelmassa. Tavoite oli uudistaa merkittävästi maassamme toteutettua asunnottomuuspolitiikkaa (ks. esim. Nimi ovelsa... 2007; Pitkäaikaisasunnottomuuden... 2008; Kaakinen 2012; Pitkäaikaisasunnottomuuden... 2012). Asunnottomuuspoliittisten ohjelmien lisäksi politiikka sisältää kun-

nissa toteutetun asumistyön, joka on noudatellut pitkälti yhdysvaltalaisen Sam Tsemberiksen kehittämää asunto ensin -periaatetta (ks. esim. Tsemberis & Asmussen 1999; Tsemberis & Eisenberg 2000; Kettunen 2013). Kysymme ensin, onko suomalaisessa asunto ensin -politiikassa noudatettu käytännön tasolla sille edellä mainituissa ohjelmissa asetettuja tavoitteita ja periaatteita. Toiseksi arvioimme, ovatko käytännön toimenpiteet olleet riittäviä ja mitä haasteita työhön on liittynyt.

Asuminen käsitetään asunto ensin -politiikassa yksilön perusoikeudeksi ja -tarpeeksi. Asumisen piiriin pääsemisen tulisi olla mahdollisimman helppoa ja asuminen tulisi turvata tukitoimenpiteiden avulla. Ympäristöministeriö julkaisi vuonna 2007 raportin *Nimi ovelsa*, jossa asetettiin suunnitteilla oleville pitkäaikaisasunnottomuuden vastaisille toimenpideohjelmille seuraavia ”eettisiä perusteluja” (mt., 9): kaikille kuuluu ihmisarvo ja jokaisella tulee olla paikka olla ja elää; asunto kiinnittää ihmisen ihmisyyhteisöön ja luo edellytyksiä elämänhallinnalle ja tavoitteelliselle toiminnalle; perustuslaki turvaa kansalaisille kotirauhan ja yksilöllisen suojan; YK:n ihmisoikeusjulistuksessa jokaisella on terveyden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi oikeus asuntoon.

PAAVO-ohjelmassa asetettiin tavoitteeksi pitkäaikaisasunnottomuuden puolittaminen, jonka katsottiin toteutuvan parhaiten asunto ensin -periaatetta noudattavan asumisen keinoin (Kaakinen 2012). Aiemmat salimaiset asuntolat pyrittiin korvaamaan vuokrasopimukseen pohjautuvalla asumisella omassa asunnossa (mt.). Käytännössä asuminen keskitettiin yksityisten palveluntuottajien hallinnoimiin asumisyksiköihin, joissa itsenäiseen asumiseen yhdistettiin erilaisia tukitoimenpiteitä (Kettunen 2013). Toimenpiteet on todettu monella tapaa menestykselliseksi. Asunnottomien määrä on laskenut ja etenkin pitkäkestoista ja toistuvaa asunnottomuutta on saatu vähennettyä (Karpainen 2014; Kaakinen 2012; Tsemberis 2011). Asumisen laadun on katsottu parantuneen (Sillanpää 2013). Kansainvälisen arviointiryhmän mukaan Suomi on ollut kenties onnistunein esimerkki hyvin koordinoitusta kansallisesta asunnottomuusstrategiasta (Pleace & al. 2015).

Asunto ensin -politiikan käytännön toteutuksesta Suomessa on kuitenkin edelleen vähän tutkittua tietoa. Tuukka Tammi tutkimusryhmineen (2014) puhuu asumispalveluiden ”mustasta laatikosta”, joka olisi avattava, jotta tiedettäisiin, miten luvut palvelut käytännössä toimivat. Edellä mainitun arviointiryhmän mukaan politiikan menestyksellisyys arvioimiseksi olisi tärkeää saada tietoa siitä, miten työtä käytännössä toteutetaan (Pleace & al. 2015, ks. myös Stanhope & al. tulossa; Padgett 2015; Raitakari & Juhila 2014).

Käsillä olevan artikkelin lähtökohtana on ollut aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitetty ajatus asunnottomuusongelman ja sen ratkaisumuotojen paikallisesta luonteesta: jokainen konteksti tarvitsee tarpeitaan varten räätälöidyn mallin, eikä asumisen malleja voi siirtää yksinkertaisesti kontekstista toiseen (Atherton & McNaughton 2008). Asunto ensin -periaatteen toteutuksessa on eri maiden välillä esimerkiksi merkittäviä eroja, jotka juontuvat maiden asunnottomuusongelman erityispiirteistä ja asunnottomuuspolitiikan historiasta. Maita ja niiden politiikkaa ja palveluja ei voi siksi suoraan vertailla keskenään (ks. esim. Kettunen 2013; Pleace & al. 2015). Tässä artikkelissa tarkastelemmekin suomalaisen asunto ensin -politiikan menestyksellisyyttä vertailemalla sitä politiikalle täällä asetettuihin tavoitteisiin ja pohtimalla politiikan kykyä vastata maassamme vallitsevaan asunnottomuusongelmaan, emmekä esimerkiksi vertailemalla, kuinka hyvin tai huonosti periaatteen mukainen asuminen on toteutu-

nut Suomessa verrattuna muihin maihin.

Artikkelin aluksi esittelemme asunto ensin -politiikan lähtökohtia ja tuloa Suomeen sekä politiikasta tehtyjä kansainvälisiä ja kotimaisia tutkimuksia. Tämän jälkeen siirrymme omaan tutkimusasetelmaamme ja -aineistoomme. Käytämme kahdesta asumisyksiköstä keräämiämme työntekijöiden haastatteluja artikkelissa ikkunana vallitsevan asumistyön käytäntöihin ja haasteisiin. Ensin tarkastelemme asumisyksiköissä tehtyä työtä työntekijöiden kuvaamien ”hyvien käytäntöjen” kautta. Tämän jälkeen tarkastelemme työntekijöiden käsityksiä työnsä ja asunto ensin -politiikan merkityksestä pitkäaikaisasunnottomuuden vastaisessa työssä. Lopussa esitämme haastattelujen pohjalta arvioitamme asunto ensin -politiikalle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta ja ehdotuksia käytäntöjen kehittämiseksi.

Mikä ”asunto ensin”? Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmat PAAVO I ja II

Asunto ensin -politiikka pohjautuu Suomessa Matti Vanhasen II hallituksen asettamaan valtioneuvoston periaatepäätökseen vuodelta 2008. Sen pohjalta työstettiin ympäristöministeriön koordinoima pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma (PAAVO) vuosille 2008–2011 (Ympäristöministeriö 2008). PAAVO-ohjelman tavoitteiksi asetettiin pitkäaikaisasunnottomuuden puolittaminen vuoteen 2011 mennessä ja yli tuhannen uuden tukiasunnon perustaminen pitkäaikaisasunnottomille.

Keskeisin ”innovaatio” (Kainulainen & al. 2013, 49) oli ns. asunto ensin -periaatteen tuominen Suomeen. Sen myötä asunto määriteltiin inhimilliseksi perusoikeudeksi ja tasavertaisuuden mittariksi: jokaisella tuli olla omien tarpeiden ja toiveiden mukainen ”paikka asua ja elää” (Hyväri & Kainulainen 2013). Asumisen tuli lisäksi noudattaa ns. normaalisuuden periaatetta (Nimi ovesa... 2007).

Asumiseen ei ensinnäkään saanut liittää liiallisia ennakkoehtoja, kuten päihiteidenkäytön lopettamista tai muiden elämäntapojen muuttamista. Toiseksi asumista ei saanut irtisanoa mielivaltaisesti, vaan käytäntöjen tuli noudattaa normaalia huoneenvuokralain alaista vuokrasopimusta. Uusien asuntojen perustamisen ohella ohjelmassa satsattiin asunnottomuutta ennaltaehkäisevien tuki-

toimien lisäämiseen, johon valtio kohdensi korvamerkittyä avustusta ohjelmaan mukaan lähteneille kaupungeille (Kaakinen 2013; 2012).

Vuonna 2012 asunto ensin -politiikkaa jatkettiin PAAVO II -ohjelmassa (Pitkäaikaisasunnottomuuden... 2012). Siinä asunnottomuuden vastainen työ integroitiin aiempaa selkeämmin osaksi muita syrjäytymisen vastaisia toimia, jotka oli nostettu keskeisiksi kehittämisalueiksi ensimmäisen PAAVO-ohjelman arvioinneissa. Asunto ensin -politiikan kehittäjä, yhdysvaltalainen Sam Tsemberis esimerkiksi muistutti Suomea PAAVO I -ohjelmaa koskevassa arviointiraportissaan siitä, että ”asunto ensin ei tarkoita asunto vain” (Tsemberis 2011, 10; suom. kirjoittajien); tarkoitus ei ollut vain asuttaa ihmisiä vaan tukea heidän toimintakykyään ja auttaa heitä integroitumaan yhteisöön. PAAVO II:n keskeiseksi tavoitteeksi nostettiin tältä pohjalta riittävien asumisen tukipalvelujen turvaaminen uusien asuntojen hankkimisen rinnalla (ks. esim. Karppinen & Fredriksson 2016).

Molempia PAAVO-ohjelmia on pidetty onnistuneina, vaikka tavoite asunnottomuuden poistumisesta ei olekaan toteutunut. Ohjelmien tulokset ovat samansuuntaisia muissa maissa saatujen kokemusten kanssa, joiden perusteella asunto ensin -politiikka on mahdollistanut etenkin kaikkein huonoimmassa asemassa olevien asunnottomien asuttamisen ja elämäntilanteen kohentamisen (Pleace & al. 2015; Atherton & McNaughton Nichols 2011; McNaughton 2008). Suomessa asunnottomien määrä on laskenut 1 150 henkilöllä vuodesta 2008 vuoteen 2014 (Pitkäaikaisasunnottomuuden... 2012). Myös asukkaat ovat olleet tyytyväisiä asumisratkaisuihin (Sillanpää 2013), ja asumisyksiköstä ja sen palveluista on muodostunut monelle tärkeä perusturvan lähde, ”safe haven” (Kettunen 2013).

Varauksiakin on kuitenkin esitetty. Vuoden 2015 helmikuussa loppuraporttinsa jättäneen kansainvälisen arviointiryhmän mukaan politiikan menestyksellinen noudattaminen vaatii rinnalleen muita sosiaalipoliittisia toimenpiteitä. Koska asunto ensin -politiikassa ei ole kyseessä ”lääke” asunnottomuuteen liittyviin muihin ongelmiin, myös näihin on oltava tarjolla riittävästi apua (Pleace & al. 2015, 67). Asunto ensin -politiikkaa Isossa-Britanniassa tutkineiden Carol McNaughton Nichollsin ja Iain Athertonin (2011) mukaan ajatukseen asunto ensin -politiikan menestyksestä olisi kaiken kaikkiaan suhtauduttava varauksellisesti. Ihmiset eivät ehkä ole sen myö-

tä enää asunnottomia, mutta heidän elämänsä on silti monella tapaa vaikeuksien täyttämää. Eräänlainen paradoksi lisäksi on, että hyviksi todettujen palvelumuotojen piiriin pääsee vasta, kun ongelmat ovat kehittyneet erittäin vaikeiksi (mt., 773–774). Tarkastelemme seuraavaksi politiikkaan aikaisemmissa tutkimuksissa kohdistettuja varauksia ja kehittämisehdotuksia.

Asumisyksikkö – pelastusvene vai hyvinvointivaltio pienoiskoossa?

McNaughton Nichollsin ja Athertonin (2011, 774) keskeinen kysymys on, voiko asunto ensin -politiikkaa noudattavia asumisohjelmia pitää menestyksellisinä, jos asukkaiden muut ongelmat jatkuvat vielä asuttamisen jälkeen. Jos oma asunto nähdään keskeiseksi ihmisoikeudeksi, kuten asunto ensin -politiikassa tehdään, kysymys ei ole heidän mielestään erityisen relevantti: asumisen järjestyminen on menestys jo itsessään (mt., 775). Samalla he asettavat ajatukselle politiikan menestyksestä varauksia, jotka liittyvät etenkin asunnon saaneiden ihmisten ongelmallisten elämäntilanteiden jatkumiseen.

Asunnottomuuteen liittyviä siirtymiä tarkastelevassa tutkimuksessa moni asunto ensin -politiikan myötä asutettu kärsi edelleen vakavista päihde- ja mielenterveysongelmista, eikä asunnon saaminen ollut johtanut parempiin tulevaisuudennäkymiin (McNaughton 2008). McNaughton puhuu ”loukussa olevista yksilöistä”, jotka kokivat olevansa eristyksissä ympäröivästä yhteiskunnasta, vailla mielekästä tekemistä ja tulevaisuudennäkymiä (mt.; ks. myös McNaughtonNicholls & Atherton 2011, 774). Vastaavia tuloksia on saatu muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi päihdeiden ongelmakäyttö ja psyykkiset ongelmat jatkuvat monilla asunnon saamisen jälkeen (Pearson & al. 2007; Tsemberis & al. 2004). Dennis Culhane ja Stephen Metreaux (2008) ovat verranneet politiikkaa uppoavan laivan pelastustoimiin: pelastusveineitä eli asuntoja on ehkä tarjolla tasaisemmin kaikille, mutta asunnottomuuteen johtaviin syihin ei ole edelleenkaan ratkaisuja. Nämä ongelmat eivät katoa asumisen järjestymisen myötä, ja olisi tärkeää, että myös niiden hallintaan löytyisi riittävästi resursseja (ks. myös Pleace & Bretherton 2013; Benjaminsen 2013; Willse 2010).

Suomessa keskeinen haaste on ollut politiikkaan liittyvä yhteiskunnallisen integraation ta-

voite. Jotkut asukkaat haluavat jatkaa aktiivista päihteiden käyttöään, ja päihteiden käytön sallivat asumisyksiköt mahdollistavat tämän. Juomisen vähentäminen tällaisessa ympäristössä vaatisi puolestaan suunnatonta mielenlujuutta (Ketunen 2013, 568). Riitta Granfelt (2014; 2013) on nostanut esille tutkimissaan yksiköissä tapaamansa todellisuuden ristiriitaisuuden. Yhtäältä yksiköillä on merkittävä rooli vaikeasti ongelmaisten asunnottomien ihmisten arjen kannattelijoina. Toisaalta ne ovat monella tapaa ”päihteiden ja sairauden täyttämää” ympäristöjä, joissa syrjäytymiskierroksessa olevien asukkaiden tilanteet saattavat kehittyä hyvinkin vaikeiksi, mutta riittävä apua ei välttämättä ole tarjolla. Vastaavia tuloksia on saatu viimeaikaisista mielenterveyskuntoutujien asumispalveluita koskevista tutkimuksista (HS 2015).

McNaughton Nicholls ja Atherton (2011, 772) korostavat asumispalveluihin integroitujen monipuolisten palveluiden merkitystä. He kuvaavat periaatetta ”hyvinvointivaltioksi pienoisuudessa” (ks. alun perin Pearson & al. 2007). Tämän lisäksi palveluihin kiinnittyminen tulisi turvata esimerkiksi huomioimalla henkilökunnan pysyvyys yksiköissä (McNaughton Nicholls & Atherton 2011, 773). Granfelt (2014) on todennut, että keskittyminen asumisen järjestämiseen ei riitä, vaan ihmisillä olisi oltava mahdollisuus saada myös muita tarvitsemiaan palveluja. Tästä on Granfeltin mukaan saatu lupaavia tuloksia yksiköiden ja muun palvelujärjestelmän välisen pitkäjänteisen yhteistyön keinoin.

Omalle tutkimuksellemme nousi aikaisemmin tutkimuksen pohjalta kaksi keskeistä tavoitetta: 1) tuoda esille asunto ensin -politiikkaan liittyviä arkisia käytäntöjä ja kokemuksia ja 2) kehittää tältä pohjalta politiikan käytäntöjä etenkin muiden kuin asumispalvelujen käyttöön liittyen. Taustallamme on ollut Suvi Raitakarin ja Kirsi Juhilan (2014) hahmottelema asunto ensin -politiikan mikrokäytäntöihin kohdistuva tutkimus sekä yleisempi, muun muassa lääketieteen etnografiasa hahmoteltu periaate tarkastella terveyteen, sairauteen ja niiden hallintaan liittyviä kysymyksiä yksilöiden arkisista kokemuksista ja käytännöistä käsin (Honkasalo 2008; ks. myös Haahtela 2015; 2014; 2013 a ja b; Granfelt 2013). Esittelemme seuraavaksi aineistomme ja sen analyysin kulun.

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineisto on kerätty osana Sininauha Oy:n asunnottomuuden vastaista työtä. Työn tavoitteena on vaikuttaa yhteiskunnassa pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi ja asumisen laadun kehittämiseksi tuottamalla mm. tietoa päihde- ja mielenterveysongelmiin liittyvästä asunnottomuudesta ja sen parissa tehtävästä työstä.¹ Tätä varten eri puolella Suomea sijaitsevista ja eri palveluntuottajien hallinnoimissa asumisyksiköissä haastateltiin vuosien 2014 ja 2015 aikana asukkaita ja työntekijöitä heidän näkemyksistään ja kokemuksistaan asunto ensin -politiikasta ja sen puitteissa toteutuvasta asumisesta. Artikkelimme aineisto koostuu kuudesta ryhmä- ja viidestä yksilöhaastattelusta, joissa yksiköiden työntekijät kuvasivat työtään asumisyksiköissä.

Aineisto kerättiin marraskuun 2014 ja tammi-kuun 2015 välisenä aikana kahdesta yli 50-paikkaisesta asunto ensin -periaatetta toteuttavasta asumisyksiköstä, jotka oli suunnattu päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiville pitkäaikaisasunnottomille. Asukkaat asuivat yksiköissä asunto ensin -periaatteen mukaisesti omissa asunnoissaan, itsenäisinä vuokralaisina. Asumiseen ja muiden palveluiden käyttöön oli tarjolla asumis- ja palveluneuvontaa, ja jokaiselle asukkaalle oli nimetty omaohjaaja ja tehty palvelusuunnitelma yksilöllisten palvelutarpeiden huomioimiseksi. Päihteiden käyttö oli yksiköissä sallittu.

Haastatteluihin osallistui 28 työntekijää, jotka olivat yksiköiden vakinaista tai väliaikaista henkilökuntaa (esim. tuuraajia). Heistä suurin osa (24) oli käytännön työtä tekeviä asumisneuvojia ja palveluohjaajia ja loput neljä yksiköiden toiminnasta vastaavia päälliköitä ja vastaavia palveluohjaajia. Aineiston keruu aloitettiin päälliköiden ja vastaavien palveluohjaajien yksilöhaastatteluista, jotta saatiin perustietoa tutkimukseen valituista asumisyksiköistä. Tämän jälkeen toteutettiin käytännön asiakastyötä tekevien asumisohjaajien ja palveluohjaajien ryhmähaastattelut. Haastatteluissa käsiteltiin seuraavia teemoja: 1) työntekijöiden käsitykset asunto ensin -politiikasta sekä sen toteutuksesta ja merkityksestä pitkäaikaisasunnottomuuden hallinnassa, 2) yksiköiden työn arkipäivä ja sen merkitys asukkaiden hyvinvoinnille, 3) suhde muuhun palvelujärjestelmään sekä 4) työ-

1 ks. <http://www.sininauhaliitto.fi/lyhyteystiedot/asunnottomuuden-vastainen-toiminta>.

hön liittyvät haasteet ja työntekijöiden näkemykset käytäntöjen kehittämiseksi. Kestoltaan haastattelut vaihtelivat tunnista kahteen tuntiin. Yhteensä aineisto käsittää 20 tuntia haastatteluita, jotka litteroitiin sanatarkasti.

Aineiston analyysi eteni seuraavasti: Etsimme aineistosta ensin haastattelujen teemarungon mukaisesti työntekijöiden kuvauksia yksiköiden arjesta ja omasta työstään, joiden pohjalta tiivistimme seuraavat neljä hyvien käytäntöjen kokonaisuutta: arjen tuki, palveluneuvonta, aktivointi sekä kontaktin otto ja erityisseuranta. Temaattisen analyysin jälkeen tarkastelimme tarkemmin tapoja, joilla haastateltavat puhuivat asunnottomuusongelmasta ja asunto ensin -politiikasta sen ratkaisukeinona. Pyrimme tällä tavoin pääsemään käsiksi ensinnäkin siihen, millaiset periaatteet ohjasivat työntekijöiden työtä ja millainen oli heidän suhteensa asukkaisiin (vrt. Raitakari & Juhila 2014, 190). Toiseksi etsimme haastatteluista kuvauksia palvelujärjestelmän toiminnasta, joiden kautta arvioimme asunto ensin -periaatteeseen liitetyn palveluiden piiriin ohjaamisen ihanteen toteutumista: näyttäytykö järjestelmä esimerkiksi helposti lähestyttävänä vai pikemminkin ulossulkevana?

Lyhyesti määriteltynä näemme asumisyksiköt paikkoina, joissa asunto ensin -politiikkaa tehtiin, ylläpidettiin ja luotiin uudestaan työntekijöiden arkisissa käytännöissä. Analyysimme tarkoitus on tehdä tätä työtä näkyväksi ja pohtia sen merkitystä asunto ensin -politiikan ja asunnottomuuden hallinnan kannalta.

Seuraavaksi siirrymme empiirisen aineistomme ja tulosten tarkasteluun. Viittaamme aineistoon haastattelutunnisteilla, joissa ensimmäinen lyhenne viittaa haastateltavan tehtävänkuvaan (ASO = asumisohjaaja, PO = palveluohjaaja, VPO = vastaava palveluohjaaja ja AYPÄ = asumisyksikön päällikkö) ja toinen haastattelun järjestysnumeroon (005 = 1. haastattelu ja 0016 = 11. ja viimeinen haastattelu). Haastateltavat olivat iältään noin 30–50-vuotiaita, enemmistö heistä oli naisia (seitsemän miestyöntekijää). Olemme jättäneet haastateltavien iän ja sukupuolen pois tunnistettavuuden ehkäisemiseksi. Samasta syystä asumisyksikköjä kuvataan vain viitteellisesti.

Asumistyön arkea ja käytäntöjä yksiköissä

ASO011: Monta päivää voi mennä rauhallisesti, mutta sitten yhtäkkiä tulee niitä tapahtumia. Mutta sitten pitää vaan – dididididid – raksuttaa sen verran, että ”toimi, toimi”. Ja sitten pitää nauttia niistä päivistä, että tulenpas töihin ja aamulla on toi ja toi sovitettu tapaaminen, ja keksiä mitä voi tehdä jotain yleishyödyllistä, että meenpä tonne hengaileen. Sitten on taas niitä päiviä, että soitat poliisia, ambulanssia, tulee palohälytys, joku ihan sekaisin jossain häröilemässä (...)

Pyysimme haastateltavia kuvaamaan aluksi asumisyksikkönsä arkea: millaisia asumisyksiköt ja niiden asukkaat olivat ja millaista työtä asukkaiden kanssa tehtiin. Tarkoituksena oli saada yleiskuva asumisyksiköistä ja etenkin päihteiden käytön sallimisen vaikutuksista yksiköiden toimintaan, joka on ollut yksi keskeisistä asunto ensin -politiikan mukanaan tuomista muutoksista asu-mispalveluihin.

Kuvaukset rakentuivat hyvin samankaltaisiksi kaikissa haastatteluissa. Ensinnäkin vaikka haastateltavat eivät pyrkineet kieltämään yksiköissä esiintyviä ongelmia ja järjestyshäiriöitä vaan puhuivat niistä avoimesti, ongelmia ei esiintynyt heidän mukaansa siinä määrin kuin voisi olettaa. Toiseksi ongelmia aiheuttivat toistuvasti samat henkilöt, joita oli pieni vähemmistö yksiköiden asukkaista. Suurin osa asukkaista aiheutti ympäristössä ongelmia vain harvoin, ja jos ongelmia oli, ne kuormittivat lähinnä asukasta itseään tai työntekijöitä esimerkiksi psyykkisen oireilun muodossa (esim. psykoosit). Ongelmien alkuperä saattoi olla myös muualla kuin yksiköissä, kuten vallitsevassa palvelujärjestelmässä, joka sulki haastateltavien mukaan piiristään pois kaikkien vaikeammin hoidettavia asiakkaita.

Jo tässä vaiheessa voidaan todeta, että esimerkiksi asunto ensin -politiikkaan liitetty ajatus asumisyksiköiden ja muun palvelujärjestelmän välisestä tiivistä yhteistyöstä toteutui tarkastelemissamme yksiköissä ajoittain huonosti. Alla toisen asumisyksikön päällikkö kuvaa palvelujärjestelmän toiminnassa esiintyviä ongelmia:

Ote 1

AYPÄ008: Katsotaan että heillä [yksikön asukkailla] on koti, he ei oo heitteillä, niin heitä ei tarvii hoitaa. Hirveen harvoin saadaan ihmisiä pidempiin psykiatriisiin hoitoihin, vaikka olis selkeesti hyvin psykoottinen.

H: Miten tällainen psykoottisuus näkyy?

AYPÄ008: No se näkyy sellaisena aggressiivisena käytäytymisenä tässä ympäristössä ja vainoharhaisuutena.

H: Mitä jos tällainen tapaus tulee? Yritätkö te ottaa

yhteyttä johonkin?

AYPÄ008: Psykiatrian erityishoidon poliklinikka on se mihin soitetaan virka-aikana, sitten hälytyskeskus virkajan ulkopuolella. Aina sieltä ei edes tule kerään arvioimaan tilannetta. Ne sanoo, että toi kuulostaa siltä, että ei tarvitse vielä tulla, seuraillaan tilannetta ja ilmoittakaa uudestaan mikäli jotain tapahtuu. Kyllä täällä on henkilökunta joskus heiltä ihan suoraan kysynyt, että tarviiiko täällä jonkun kuolla ennen kuin te tuutte.

Luvun alun haastatteluote kuvaa hyvin yksiköiden arkea: jotkut päivät olivat rauhallisia, jotkut hyvinkin ongelmien täyttämiä. Kuvauksissa oli paljon samaa Granfeltin (2013, 231) kuvaaman naisten asumisyksikön arkipäivän kanssa, jossa elettiin ”sairauden ja päihteiden rasittamassa ympäristössä” ja jossa ei voitu välttää työntekijöissä turvattomuutta aiheuttavilta kriisitilanteilta. Yhdessä ryhmähaastattelussa (011) käytettiin toistuvasti metaforaa ”tulipalojen sammuttelu” kuvaamaan päiviä, jolloin työntekijät pystyivät ainoastaan reagoimaan akuutteihin ongelmiin. Syitä oli monia: liiallinen päihteidenkäyttö tai huonolaatuinen huumausaine, raju psykoottinen oireilu, tupakoinnin tai ruuanlaiton aiheuttamat tulipalonahat, vesivahingot tai asukkaiden keskinäiset riidat ja tappelut. Tällöin työntekijöiden oli vain toimittava saadakseen tilanteet haltuun, eikä aikaa muulle työlle ollut.

Asukkaiden päihde- ja mielenterveysongelmat aiheuttivat sen, että ”keltaisella varoitusmielialalla on hyvä olla liikkeellä” (ASO014), mutta suhteessa tähän realiteettiin yksiköiden arki kuvattiin monesti vallitsevia mielikuvia rauhallisemmaksi:

Ote 2

ASO011: On tää paljon kivempaa kuin mitä vois ehkä luulla, kun puhutaan haastavista asiakkaista. Mutta nää asukkaatkin tuo hyvin paljon semmosta tähän työhön, että välillä on tosi hyviäkin keskustelujakin ja on kiva rupatella.

Seuraavaksi pyysimme haastateltavia kuvaamaan yksityiskohtaisesti, mistä heidän työpäivänsä koostui. Hahmotimme työntekijöiden kuvauksista neljä osa-aluetta: 1) työntekijöiden asukkaiisiin vuorokauden ajasta riippumatta kohdistama arjen tuki, 2) palveluohjaus, 3) pyrkimys asukkaiden aktivoimiseen ja 4) asukkaiden kontaktointi ja erityisseuranta. Osa-alueet ja niiden merkitys asukkaiden hyvinvoinnille on esitetty taulukossa 1.

Kuten taulukosta käy ilmi, asukkaiden kanssa tehty työ oli mittavaa ja työntekijöiden toimenkuvat vaihtelevat. Tsemberiksen (2011) varoitus

asunto ensin -periaatteen muuttumisesta asunto vain -periaatteenksi oli selvästi huomioitu: asukkaita pyrittiin aktivoimaan ja ohjaamaan palveluiden piiriin.

Toisaalta taulukkoon kiteytyvät asukkaiden moninaiset tarpeet ja työntekijöiltä vaadittu laaja-alainen työorientaatio, jotka eivät täysin sovi asunto ensin -periaatteen liitettävihin mielikuvii itsenäisestä vuokra-asumisesta ja omaehtoisia valintoja tekevästä vuokralaisista (ks. esim. Hansen Lövstrand & Juhila 2012). Asukkaat näyttäytyvät haastatteluissa päinvastoin hyvinkin apua tarvitsevinä: he ”kaatuilivat”, olivat ”kännissä” ja ”sekaisin”, ”krampailivat”, joutuivat sairaalaan ja olivat psyykkisesti huonokuntoisia tai muuten osattomia. ”Kun ei oo mitään asumistaitoja, niin ei osaa mitään jääkaapista vessanpönttöön käyttää”, kuten joidenkin asukkaiden tilannetta kuvattiin (ASO16). Kuvauksia asukkaista hallitsi myös päihde- ja mielenterveysproblematiikka. Ongelmien katsottiin alkaneen varhain; puhuttiin ”laitoslapsuudesta” ja ”monen polven päihdeongelmista”, jotka olivat tyypistäneet asukkaiden arjen taitoja, aloitteellisuutta ja vastuunottoa, joita yksiköissä yritettiin nyt harjoitella.

Työntekijöiden mukaan puhe itsenäisestä vuokralaisista ja huoneenvuokralain alaisesta asumisesta itse asiassa ajoittain vääristi kuvaa pitkäaikaisasunnottomuuden taustalla vaikuttavista realiteeteista ja johti arjen tasolla riittämättömiin resurssihin hoitaa ongelmaa. Seuraavaksi tarkastelemme tarkemmin työntekijöiden näkemyksiä asunto ensin -politiikasta, pitkäaikaisasunnottomuuteen liittyvistä ongelmista sekä yksiköiden merkityksestä niiden hallinnassa.

Ihanteet ja todellisuus

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että asunto ensin -periaatteen tuominen asunnottomuuspolitiikkaan oli ollut ehdottomasti tarpeen ja asumisyksiköt olivat olennainen osa palvelujärjestelmää. Poliitiikan avulla oli kyetty lievittämään asunnottomuuteen liittyvää inhimillistä kärsimystä. Asukkaiden ei enää tarvinnut viettää yötään kaduilla tai rappukäytävissä.

Ote 5

ASO006: Ihminen tulee kadulta ja saa sen asunnon, onhan se mukavampaa kuin tuolla pakkasessa, ja se ideahan oli ja on edelleen, että siitä on helpompi lähteä kuntosoutaan itseään.

Taulukko 1. Asukkaisiin kohdistettuja tukitoimenpiteitä asumisyksiköissä

Yksiköissä tehtävä työ	Työn sisältämät tehtävät/toimenpiteet	Työn merkitys asukkaiden hyvinvoinnille	Esimerkki haastattelusta
Apuja arkeen ja arjen hallintaan 24/7	<ul style="list-style-type: none"> • Vuokraseuranta ja joustavat maksuratkaisut asumisen turvaamiseksi • Siivousapu; apu esim. pyykinpesussa tai asunnon siivouksessa • Muistuttaminen lääkärin käynneistä ja herättäminen tapaamisiin tarvittaessa/asukkaan niin toivoessa 	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestyksen tuominen elämään ja asioiden kaakseen ajautumisen estäminen. • Asioiden eteenpäin viemisen mahdollistaminen. • Elämänlaadun parantaminen. 	<p>• ”Oikeestaan meillä on asumisohjaajille yhdistetty asumisen ja elämisen tukeminen. Kaikki arjen jutut – suihkut, pyykkäämiset, siivoamisot, ruuanlaitot. Aika paljon asioinneissa mennään mukaan, kaikki KELA, sossu, matkalipun haut.”</p>
Palveluohjaus	<ul style="list-style-type: none"> • Palvelutarpeen kartoitus • Avustaminen palveluiden hankkimisessa (esim. ajanvaraus) • Palveluihin mukaan meneminen tarvittaessa • Erityisjärjestelyt: esim. sosiaalityöntekijöiden tai terveysneuvontapisteiden työntekijöiden säännölliset käynnit yksiköissä 	<ul style="list-style-type: none"> • Pääsy palveluiden piiriin. • Mahdollisuus esim. kuntoutumiseen tai muun avun saamiseen. 	<p>• ”Totta kai, vaikka ollaankin asunto ensin -periaatteella, niin kaikki mahdolliset resurssit mitä meillä on tukea asukasta päiheteettömyyteen tai vähentämiseen tai katkaisuhuitoon, niin totta kai käytetään.”</p>
Aktivointi	<ul style="list-style-type: none"> • Mielekkään tekemisen järjestäminen halukkaille asukkailla. • Pyrkimykset opettaa asukkaita huolehtimaan asioistaan ja asumisestaan itsenäisesti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Muuta tekemistä päihitteiden käytön rinnalle/sijaan. • Itsetunnon kohoaminen ja luottamuksen lisääntyminen. • Itsenäiseen elämään ja asumiseen valmentaminen. 	<p>• ”Erialaista kaikenlaista kahvinkeitto-pajaa mitä tuolla nyt on, hengailua, pieniä työtehtäviä, hoitaa pesutupaa, jotain tällaista. Sellaiselle ihmiselle, joka on aina kokenut että mä en oo mitään, niin että se pystyy jossain sanomaan että meillä on musiikkiryhmän esitys, mä meen siihen, tuolla on tollainen duuni mikä mun täytyy hoitaa.”</p>
Kontaktointi ja seuranta	<ul style="list-style-type: none"> • Asukkaiden kunnon ja hyvinvoinnin seuranta päivittäisen työn lomassa. • Erityisseuranta tarvittaessa. • Läsnäolo, keskusteluapu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Asukkaiden elämän suojeleminen ja turvaaminen. 	<p>• ”Jotkut meidän asukkaat ei haluaisi juurikaan kontaktoida työntekijöitä, tai sitten he ei vaan kykene siihen tai sosiaaliset taidot on niin vähäiset, ja jotkut haluaa muutenkin vähän eristäytyä. Mutta kyllä me aika intensiivisesti yritetään kontaktoida, koska se meidän ajatus on myös se, että eihän ihminen voi siinä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kehittyä muuten kuin vuorovaikutuksessa toiseen (...) Ja tietysti jos joku on huonommassa kunnossa, niin käydään useammin.”</p>

Vaikka kyseessä ei välttämättä ollut ”koti” vaan ”kämpä” tai ”luukku” (vrt. myös Granfelt 2013), niin se oli kuitenkin paikka, johon asukas saattoi tulla missä kunnossa tahansa kadulta ”lämpimään”. Joillekin kyseessä oli ainoa mahdollisuus elää jollain tapaa inhimillistä elämää. Työntekijät kertoivat haastattelussa ennen täysin syrjäytynyttä elämää eläneistä asukkaista, joiden elämälle yksiköön tulo oli antanut uuden suunnan. Kutsumme näitä asunto ensin -politiikan menestystarinoiksi.

Ote 6

ASO009: Mä oon yhden alkoholistin tavannut, joka asui kuus vuotta yhdessä tiettyssä ja samassa lehtiroskiksessä. Ja sitten hän sai kodin! Ja se koti oli niin siisti kuin olla voi. Hän leipoi ja laitto ruokaa siellä. Kun hän täytti 60, niin hän kutsui henkilökunnan sinne kakulle ja kahville. Että kyllä niitä sellaisiakin on. Onnistumisia.

Työntekijöiden sanavalinnoissa kiteytyi poliittikan merkitys. Se mahdollisti asukkailla lämmön, turvan, kodin, järjestyksen, toivon ja yhteisön – tai negatioiden kautta: ”Kukaan ei ahista, kukaan ei

lyö, kukaan ei tee sitä, tätä tai tota. Tää on [asukkaan] turvapaikka.” (ASO011) (ks. myös Junno 2015). Vaikka tuloksena ei välttämättä ollut kuntoutuminen, oli asumisen järjestäminen johtanut elämänlaadun selkeään paranemiseen; esimerkiksi päihneiden käyttö muuttui usein sitä hallitummaksi, mitä kauemmin asuminen yksikössä jatkui.

Otteessa 7 asukkaan harhainen elämä muuttuu asunnon saamisen ja sitä kautta järjestyneen lääkityksen myötä ”tavallisen juopon elämäksi”, mikä on selkeä parannus entiseen, vaikkei täydellinen kuntoutuminen olekaan.

Ote 7

ASO001: Kommunikaatio ei ollut minkäänlaista. Puhe oli harhaista, skitsofreenista ja pelottavaa. Lopulta kun asuminen meni ja tilanteet meni, niin tuli ambulanssi ja poliisit hakemaan ja miehelle saatiin skitsofrenialääkitys. Se oli jonkin aikaa hoidossa ja palasi takaisin, ja mä en ollut uskoa, että se oli sama ihminen. Se oli hyvin asiallinen, pitää huoneensa siistinä, tykkää asioida ihmisten kanssa, erittäin rauhallinen. Ja nyt hän elää, niin kuin mä sen näen, tavallista juopon elämää”.

Tästä todellisuudesta nousi myös työn merkitys ja orientaatio edellä kuvatun asumis- ja palveluohjaustyön rinnalla: asukkaiden tukeminen, läsnäolo arjessa ja parhaimmassa tapauksessa uusien mahdollisuuksien avaaminen. Tärkeitä toiminnan lähtökohtia olivat yksilöllisyys, joustavuus ja tavoitteiden mitoittaminen sen mukaan, mihin asukas itse oli valmis.

Toisaalta työntekijöiden näkemykset myös erosivat asunto ensin -politiikan asukkaiden valintaa ja itsenäisyyttä korostavista lähtökohdista ja lähenivät perinteisempiä näkemyksiä päihdeongelmien hoidosta. Myös McNaughton Nichollsin ja Athertonin (2011) tutkimuksessaan kohtaama näköalaton, päihde- ja mielenterveysongelmien täyttämä arki oli voimakkaasti läsnä. Otteessa 9 päihderiippuvuus kuvataan tilaksi, jossa keskeinen ongelma on nimenomaan se, että yksilö *ei enää kykene valitsemaan*. Tällä tavoin otteessa puhuva työntekijä pyrki puolestaan kyseenalaistamaan asunto ensin -politiikkaan liittyviä mielikuvia vapaata valintaa ja itsemääräämisoikeuttaan toteuttavista kansalaisista.

Ote 9

ASO011: Riippuvuushan tarkoittaa juuri sitä, että sitä ei oikeasti voi sanoa valinnaksi. Kun sä oot riippuvainen se on sulle pakko. Kukaan meistä ei valitsisi juoda itseään siihen kuntoon, että kusee housuun. Kun viedään kaikki, amputoidaan ruumiinosia ja hampaat lähtee ja vaikka mitä kauheita asioita tapahtuu ja silti sä jatkat käyttöä, niin kyllähän se kertoo että se valinta on aika... [hiljaisuus].

Osa työntekijöistä suhtautui joihinkin asunto ensin -politiikan ilmenemismuotoihin hyvinkin kriittisesti. Asumisyksikköihin viitattiin ”säilömissäpaikkoina” ja ”kolhooseina”, joihin kunnan viranomaiset sijoittivat asukkaita liukuhihnamaisesti kuulematta heitä itseään tai työntekijöitä tai välittämättä siitä, mitä asukkaalle tapahtui sijoittamisen jälkeen. Marko Kettunen (2013, 567) on esittänyt vastaavanlaisia kriittisiä huomioita. Asukkaiden mahdollisuudet vaikuttaa asuinpaikkansa valintaan ovat hänen mukaansa usein huonot ja heidän esittämänsä näkemykset asumisyksiköistä mm. ”avovankiloina” eivät myöskään anna kuvaa viihtyisästä omasta kodista. Omissa haastatteluisamme työntekijät kertoivat joidenkin asukkaiden jopa pelkävän asumista yksiköissä.

Kahden asumisohjaajan vuoropuhelu alla (ote 11) muistuttaa Craig Willsen (2010, 180) asunto ensin -politiikkaan Yhdysvalloissa kohdistamaa kritiikkiä. Siinä Willse katsoo julkisen vallan mielenkiinnon kohdistuneen lähinnä asunnottomuuspolitiikkaan liittyviin taloudellisiin kysymyksiin ja vähemmälle huomiolle on jäänyt keskustelu asunnottomuuden syistä ja seurauksista. Tämän vuoksi niiden hillitsemiseen ei ole tarjolla myöskään riittävästi resursseja.

Ote 11

ASOa007: Musta tuntuu, että tästä on se uutuudenviehätys noilta poliitikoilta ohi. Tää on nyt niin kuin järjestetty ja tehty, ja nyt vaan hanat kiinni ja ne keskittyy muihin juttuihin.

ASOb011: Ei niitä enää kiinnosta. Ne katsoo, että ongelma on ratkaistu jo.

ASOa011: Nyt tää on vaan jostain kilpailutuksesta kiinni. Hommat pyörii.

Moni haastateltavista koki, että heidän työtään ei arvostettu tai ymmärretty muun järjestelmän taholta. Huono-osaisten asukkaiden stigma ikään kuin tarttui heihin. Toisaalta yksiköihin liitettiin heidän mukaansa liian suuria odotuksia esimerkiksi päihdeongelmaisten kuntoutuksesta – ilman työhön tarvittavia resursseja ja apua muilta tahoilta.

Sittenkin asunto vain?

Tarkastelemissamme yksikössä oli asunto ensin -periaatteen mukaisesti keskeisessä roolissa asukkaiden ohjaaminen palveluiden piiriin ja verkostoituminen muun palvelujärjestelmän kanssa. Par-

haimmillaan asukkaille oli tarkoitus olla tarjolla monipuolisia palveluita, vaivattomasti ja läheltä esimerkiksi jalkautuvien palvelujen myötä. Oteessa 13 vastaava palveluohjaaja kuvaa yhteistyötä kunnan kanssa seuraavasti:

Ote 13

VPO006: Meillähän on sikäli hyvä tilanne, että meillä käy sosiaalityöntekijäpari täällä joka toinen viikko tapaamassa meidän asukkaita, että heidän ei tarvii mennä sinne toimistolle välttämättä. Sitten kotihoito, psykiatrian palvelut, sitten toi A-klinikka on se mihin ohjataan päihdepalveluihin, jos asukas niin haluaa. Lähipolitiisi on tietysti meidän kanssa yhteistyössä, ja pelustuslaitos. Jopa palolaitos [nauraa]. Lääkäri. Terveyskeskuksessa on meidän asukkaiden oma lääkäri, ja he on tietysti meidän kanssa tiiviisti yhteistyössä, samoin kuin apteekki.

Varsinaista asiakastyötä tekevien työntekijöiden näkemykset olivat kuitenkin varauksellisempia. Kotihoitaja kävi pitkän taistelun jälkeen vastentahtoisesti muutaman asiakkaan luona, mutta näiden asiakkaiden olisi tullut olla huomattavasti intensiivisemmän tuen palveluissa joka tapauksessa. Sosiaalityö keskittyi lähinnä toimeentulotukiasioihin. Oteessa 14 kuva yhteistyöstä terveyskeskuksen kanssa muodostuu jännitteiseksi: asiointi läheisessä terveyskeskuksessa ”toimii”, mutta asukkaiden kohtelu palveluissa on usein ongelmallista. Toinen haastateltava pelkistää ongelman palvelujärjestelmän haluttomuudeksi hoitaa päihdeongelmaisia ihmisiä ja ottaa heidän palvelutarpeitaan vakavasti.

Ote 14

H: Miten se asiointi terveyskeskukseen toimii?
PO007: Nohh [pitkä hiljaisuus]. Se on... no kyllähän se toimii. Kyllä tää meidän asukaskunta on kuitenkin sillä lailla haasteellista, että kyllä se kohtelu on kuitenkin monessa paikassa aika hankalaa. Kuitenkin se päihdeongelmaiseen ihmiseen suhtautuminen on aika, kylä sen näkee siellä aika monella tavalla (...)
ASO007: Heihin suhtaudutaan todella huonosti. Kun on päihdetausta, niin se riittää lääkärin näkökulmasta monelle. Asukkaat ei saa sieltä sitä apua mitä he hakee. Jos on kipuja, tai haluais että asioille tehtäis jotain, monesti somaattisia kipuja liittyy tähän päihdeproblematiikkaan, niin he ei saa siihen apua.

Kriittisimpien mielestä palvelujärjestelmä oli sulkenut ovensa vakavimmista ongelmista kärsiviltä. Intensiivisempää hoitoa oli lähes mahdollonta saada, mikäli asukas ei ollut melko hyvässä kunnossa ja osoittanut korkeaa hoitomotivaatiota. Toisen asumisyksikön päällikkö (AYPÄ008) puhui ”hoitopessimismistä”, jossa hoitoa tarjottiin ”kerrasta poikki” -asenteella. Samaa ajatusta esitettiin muissakin haastatteluissa – usein hyvin

kyynisellä sävyllä.

Varsinkin huonokuntoisimmat asukkaat olisivat työntekijöiden mielestä tarvinneet huomattavasti nykyistä intensiivisempää kontaktia palvelujärjestelmään. Osalla ei ollut minkäänlaista itsekontrollia ja he olivat vaaraksi itselleen ja muille. Pahimmillaan he jäivät asumisyksiköissä annettavan tuen varaan, mitä työntekijät pitivät täysin asunto ensin -periaatteen vastaisena.

Nuorimmille ja hyväkuntoisimmille asukkaille asuminen yksikössä mahdollisti jopa entistä hoitotomamman päihteiden käytön ja elämänlaatu saattoi heikentyä nopeastikin: tilanne johon eräs työntekijä (ASO010) viittasi metaforalla ”tippua kuin kivi alaspäin”. Vaihtoehtoisia, intensiivisemmän tuen paikkoja oli kuitenkin tarjolla liian vähän.

Työntekijät toivoivatkin selkeämpää työnjakoa asunto ensin -yksiköiden ja muun palvelujärjestelmän välille. Edelliset vastaisivat asumiseen liittyvistä ongelmista ja pyrkisivät turvaamaan asumisen jatkuvuuden. Muu palvelujärjestelmä olisi vastuussa muiden ongelmien hoidosta ja palveluista, eikä niitä tullut jättää asumisyksiköiden vastuulle, kuten nyt pahimmillaan kävi. Kunnissa tulisi miettiä myös tarkkaan, keille mikäkin asuminen olisi sopivin.

Asukkaita oli kuitenkin myös saatu hoidon ja koulutuksen piiriin, ja osa oli jatkanut asumisyksiköstä muualle itsenäiseen asumiseen. Tämän oli mahdollistanut tiivis verkostoyhteistyö muiden palveluiden kanssa. Tällaiselle työlle toivottiin lisää resursseja. Päätämme analyysimme menestystarinaa, joka oli mahdollinen yksiköissä, jos aikaa ja tahtoa yhteistyöhön löytyi:

Ote 18

ASO011: Yksi just valmistui kokiksi. Mä en muista sen koulun nimeä virallisesti. Mutta esimerkiksi hänen koulupsykologia ja nuorisoasemaa oon kontaktoinut, ja päihdepsykiatria. Ja sitten on järjestetty verkostotapaamisia, mihin on tullut esimerkiksi tonne päihdepsykiatrian poliklinikalle täältä minä ja hänen oma palveluohjaajansa, koulupsykologi, nuorisoaseman työntekijä ja päihdepsykiatrian työntekijä ja pohdittu sitten yhdessä mitä tehtäis.

Johtopäätökset ja pohdintaa

Olemme tarkastelleet artikkelissamme asunto ensin -periaatetta noudattavien asumisyksiköiden työntekijöiden käsityksiä työstään ja periaatteen merkityksestä asukkaiden hyvinvoinnin tukemi-

sessä. Pyrkimyksenä on ollut arvioida asunto ensin-politiikan merkitystä ja saavutuksia. Samalla toivomme, että kuva pitkäaikaisasunnottomuudesta ja sen vastaisesta työstä on rikastunut.

Aineistomme tuo esille vallitsevan politiikan ja siihen liittyvän arkisen työn haasteet. Haastattelujen rivien välistä saattoi hahmottaa hyvinkin sietämättömiä elämäntilanteita. Edistysaskeleet muodostuivat nekin monesti vaatimattomiksi. Analyysimme tukeekin aiemmissa tutkimuksissa esiin tullutta havaintoa asunto ensin -politiikan ristiriitaisesta luonteesta ja tarvetta asettaa puheelle politiikan menestyksestä muutamia reunaehtoja (ks. esim. Granfelt 2013; Kettunen 2012; Johnson & Teixeira 2012; Hansen Lövstrand & Juhila 2012; McNaughton Nicholls & Atherton 2011; Willse 2010; Culhane & Metreaux 2008).

Toisaalta jotkut asukkaat kuntoutuivat ja jatkoivat yksiköstä eteenpäin omaan asuntoon ja ammattiin. Myös työntekijöiden orientaatio asukkaiden suhteen oli aktiivinen ja monipuolinen. Granfelt on päätenyt samankaltaisiin johtopäätöksiin kirjoittaessaan asumisyksikköjen toiminnan mukanaan tuomista ”arjen pienistä mahdollisuuksista” ja tätä kautta hiljalleen avautuvista kuntoutumisen elementeistä (Granfelt 2013, 242; ks. myös Padgett, Stanhope, Henwood & Stefancic 2011). Myös Marko Kettusen käyttämä kuvaus ”safe haven” sopii muodostamaamme kuvaan asumisyksiköistä: yksiköt mahdollistivat monille asukkaille edes jonkinlaisen elämänhallinnan ja fyysisen ja psyykkisen turvan.

Moni asukas olisi kuitenkin vaatinut intensiivisempää tukea ja tuetumpaa asumista. Varsinkin osa nuorimmista asukkaista oli työntekijöiden mukaan väärässä yksikössä ja vaarassa ajautua syvemmälle syrjäytymiskiarteeseen moniongel-

maisempien naapuriensa vanavedessä. Työntekijät katsoivat kuitenkin, ettei heidän näkemyksiään huomioitu riittävästi asukkaiden asumisesta päätettäessä tai asumispalveluja suunniteltaessa.

Kuva palvelujärjestelmästä muodostui haastatteluissa kaiken kaikkiaan negatiivisävytteiseksi ja sekä asukkaita että asumisyksiköiden työntekijöitä ulossulkeväksi. Muu palvelujärjestelmä näytti keskittyvän lähinnä akuutimpien ongelmien lyhytaikaiseen paikkailuun, ja PAAVO II -ohjelman tavoitteet palvelujärjestelmään integroimisesta ja asukkaiden kuntoutumismahdollisuuksien tukemisesta olivat jääneet puolitehden. Merkillä pantavana voi pitää haastatteluissa suomalaiselle asunto ensin -politiikalle tyypillisiin suuriin asumisyksiköihin kohdistettua kritiikkiä. Ne koettiin ympäristöinä turvattomiksi ja vaikeiksi hallita, ja työntekijöiden toiveena olisivat olleet huomattavasti pienemmät ja paremmin resurssoidut yksiköt (vrt. myös Kettunen 2012).

Haastatteluissa esille nousseeseen ”hoitopessimismin” käsitteeseen on varsinkin syytä kiinnittää huomiota. Siinä kiteytyy sekä artikkelissamme että muissa tutkimuksissa esitetty huoli riittäviin ja tarpeenmukaisten päihde- ja mielenterveyspalveluiden heikentyneestä saatavuudesta (Kivelä & Leppo 2016; Kerätär 2016; Kuussaari, Kaukonen, Partanen, Vormo & Ronkainen 2014). Tulevaisuudessa tarvittaisiin lisää tutkimusta siitä, kuinka moni jää haluamansa hoidon ulkopuolelle ja miksi. Ylipäätään asukkaiden ja asiakkaiden näkökulmat ja elämänpolut olisi saatava paremmin esiin. Minkälaisia tavoitteita ja toiveita he itse asettavat asumiselleen ja elämälleen? Millaisen tuen he kokevat hyödylliseksi? Millainen elämä alkaa asumisyksikköön pääsemisen jälkeen ja mihin se vie?

Saapunut 28.4.2015
Hyväksytty 15.4.2016

KIRJALLISUUS

- Atherton, Iain & McNaughton Nicholls Carol: 'Housing First' as a means of addressing multiple needs and homelessness. *European Journal of Homelessness* 2, (2008): 289–303.
- Benjaminsen, Lars: Policy Review Up-date: Results from the Housing First based Danish Homelessness Strategy. Part B – Policy Reviews. *European Journal of Homelessness* 7 (2014): 2, 109–130.
- Culhane, Dennis, P. & Metraux, Stephen: Rearranging the deck chairs or reallocating the lifeboats? Homelessness assistance and its alternatives. *Journal of the American Planning Association* 74 (2008): 1, 111–121.
- Granfelt, Riitta: Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Henrik Lindeborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.): Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 2014, 255–274.
- Granfelt, Riitta: Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä – kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 2013, 219–243.
- Haahtela, Riikka: Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 2023 and Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1512, 2015.
- Haahtela, Riikka: Homeless Women's Interpretations of Women-specific Social Work among the Homeless People. *Nordic Social Work Research* 4 (2014): 1, 5–21.
- Haahtela, Riikka: "Tehdä projektinsa tarpeelliseksi": Työntekijöiden selonteot asunnottomille suunnatun Naisten keskuksen elinkaaresta. *Janus* 21 (2013a): 3, 206–221.
- Haahtela, Riikka: Työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamia asumisyksikössä. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.): Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, A tutkimuksia 39, 183–208, 2013b.
- Hansen Löfstrand, Cecilia & Juhila, Kirsi: The Discourse of Consumer Choice in the Pathways Housing First Model. *European Journal of Homelessness* 6 (2012): 2, 47–68.
- Honkasalo, Marja-Liisa: Etnografia terveyden, sairauden ja terveydenhuollon tutkimuksessa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 45 (2008): 4, 4–17.
- HS 2015: Mielenterveysongelmista kärsivien väitvät pannaan herkästi hulluuden piikkiin – "Tämä johtaa turhiin kuolemiin". Helsingin sanomat 18.10.2015.
- HS 2013: Töölön päihdeasuntolan kuolemat vain jäävuoren huippu. Helsingin Sanomat,
- Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari: Paikka asua ja elää. Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia 39, 2013.
- Johnsen, Sarah & Teixeira, Ligia: 'Doing it already?': stakeholder perceptions of Housing First in the UK. *International Journal of Housing Policy* 12 (2012); 2, 183–203.
- Kaakinen, Juha: Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.): Paikka asua ja elää. Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia 39, 2013.
- Kaakinen, Juha: Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008–2012. Loppuraportti. Ympäristöhallinto. http://www.asuntoensin.fi/files/2648/PAAVO_I_loppuraportti_J_Kaakinen_2012.pdf.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho & Häkkinen, Juho: Kadulta asuntoon – vaikutukset hyvinvoinnille. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.): Paikka asua ja elää. Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia 39, 2013.
- Karppinen, Jari & Fredriksson, Peter: Loppuraportti. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012–2015. Paavo II. Helsinki: Ympäristöministeriö 2016.
- Karppinen, Jari & Fredriksson, Peter: "AUNE" 2016–2019. Asunnottomuuden ennaltaehkäisy – asunto ensin näkökulma. Pohjapaperi 8.8.2014.
- Kerätär, Raija: Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Oulu: Oulun yliopisto 2016.
- Kettunen, Marko: Asunto ensin -malli Yhdysvalloista ja soveltaminen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2013): 5, 562–570.
- Kivelä, Päivi & Leppo, Anna: Asukkaan ääni: Asukkaiden kokemus asumisen laatu portaikkomallin ja asunto ensin -mallin mukaisessa tuetussa asumisessa. Helsinki: Sini-auhasäätiö 2016.
- Kivelä, Päivi & Hakanpää, Jenni: Asumispalveluiden asukaslähtöisyyttä etsimässä. Tutkimusraportti asumisyksiköiden työntekijöille suunnatun selvityksen ja asukashaastatteluiden tuloksista. Helsinki: Sini-auhasäätiö, maaliskuu 2015.
- Kuussaari, Kaukonen, Partanen, Vormo & Ronkainen: Päihdeasiakkaat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014): 3, 264–277.
- McNaughton, Carol: *Transitions through Homelessness: Lives on the Edge*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.
- McNaughton Nicholls, Carol & Atherton, Iain: *Housing First: Considering Components for Successful Resettlement of Homeless People with Multiple Needs*. *Housing Studies* 26 (2011): 5, 767–777.
- Niemelä, Mikko & Saari, Juha: *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Teemakirja 10. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2013.
- Niittynen, Marjo: *Asunnottomuuden polulta asumisen polulle*. Narratiivinen näkökulma asunnottomuuden ja asumisen kokemuksiin. Sosiaalityön gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto, 2012.
- Nimi ovesa. Ympäristöministeriön 21.5.2007 asettaman työryhmän raportti pitkäaikaisasunnottomuu-

- den vähentämisen toimenpideohjelman laatimisen valmisteluista, 2007.
- Padgett, Deborah, Stanhope, Virginia, Henwood, Ben, F. & Stenfanic, Ana: Substance Use Outcomes Among Homeless Clients with Serious Mental Illness: Comparing Housing First with Treatment First Programs. *Community Ment Health Journal* 47 (2011): 2, 227–232.
- Pitkääaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012–2015. Helsinki: Ympäristöministeriö, 2012.
- Pearson, C. & Locke, G. & Montgomery, A. & Buron, L.: The Applicability of Housing First Models to Persons with Serious Mental Illness. Washington DC: US Department of Housing and Urban Development, 2007.
- Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutgård, Marcus: The Finnish Homelessness Strategy. An International Review. Reports of the Ministry of the Environment. Helsinki: Ministry of the Environment, 2015.
- Pleace, Nicholas & Bretherton, Joanne: The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness. *European Journal of Homelessness* 7 (2013), 2: 21–41.
- Raitakari, Suvu & Juhila, Kirsi: Asunto ensin -julkaisujen suuntauksat, pääargumentit ja käytännöllis-poliittiset tavoitteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):2, 185–196.
- Sillanpää, Virpi: Asunto ensin -yksiköiden kustannusvaikuttavuus – vertailussa mielenterveys- ja päihde-kuntoutujien yksiköt. Tampere: Tampereen teknilinen yliopisto, 2013.
- Stanhope, Virginia & Choy-Brown, Mimi & Tiderington, Emily & Padgett, Deborah: Exploring Case Managers Perspectives on the Role of Treatment in Supportive Housing for People with Severe Mental Illness. *Journal of the Society for Social Work and Research*. in press.
- Tammi, Tuukka: Asumispalveluiden musta laatikko. Koneen Säätiön rahoittama tutkimushanke Jakautuuko Suomi –rahoitushaussa, 2014.
- Tsemberis, Sam & Asmussen Sara: From Streets to Homes: The Pathways to Housing Consumer Preference Supported Housing Model. *Alcoholism Treatment Quarterly* 17 (1999): 1–2, 113–131.
- Tsemberis, Sam & Eisenberg, Ronda: Pathways to Housing: Supported Housing for Street-Dwelling homeless individuals with psychiatric disabilities. *Psychiatric Services* 51 (2000): 4.
- Tsemberis, Sam: Observations and Recommendations On Finland’s ”Name on The Door Project” From a Housing First Perspective, 2011. http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunto_ensin_-_periaate/ae-julkaisuja/tsemberis_2011
- Tsemberis, Sam & Gulcur, Leyla & Nakae, Maria: Housing First, consumer choice, and harm reduction for homeless individuals with a dual diagnosis. *American Journal of Public Health* 94 (2004): 4, 651–656.
- Willse Craig: Neo-liberal biopolitics and the invention of chronic homelessness. *Economy and Society* 39 (2010): 2, 155–184.
- Ympäristöministeriö: Hallituksen asuntopoliittiset ohjelmat. Valtioneuvoston asuntopoliittinen toimenpideohjelma. Helsingin seudun aiesopimus. Pitkääaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja, 2008.

ENGLISH SUMMARY

Riikka Perälä & Sari Jurvansuu: From policy to practice. The everyday application of housing first policies as told by housing services employees (Politiikasta käytännöksi. Asunto ensin -politiikan arkea asumisyksiköiden työntekijöiden kertamana)

This article examines the practical application of so-called housing first policies in Finland. Based on thematic group and individual interviews with frontline employees of two housing first units in southern Finland, the article explores the benefits and problems involved in the application of these policies from the point of view of the employees implementing them. Housing first policies were first introduced in Finland in 2008. However, little is still known about the realization of these policies and their results. The data presented in this article verifies earlier research findings by showing that the policies have succeeded in providing

housing for people suffering from long-term and other detrimental forms of homelessness. At the same time, there are various inefficiencies in policy implementation due to poor cooperation with the rest of the social and health care system, insufficient funding and problems associated with congregate housing, such as restlessness and insecurity. The main conclusion of the article is that housing first policies cannot alone resolve the problems associated with long-term homelessness, but they must be backed by the rest of the service system. Secondly, large housing units are not necessarily the best way to house people suffering from severe mental health and substance abuse problems. In addition to housing, people suffering from these problems should also have access to treatment and rehabilitation.

Keywords: homelessness, housing first, mental health and substance abuse problems, welfare policy.